

IV. СОЦІАЛЬНА РОБОТА

А.О. Ярошенко,
докт. філос. наук, проф.,
Директор Інституту соціальної роботи
та управління
НПУ імені М.П.Драгоманова

УДК 378.3

ПІДГОТОВКА ФАХІВЦІВ СОЦІАЛЬНОЇ СФЕРИ В УМОВАХ МОДЕРНІЗАЦІЇ ВИЩОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ

В статті аналізується підготовка фахівців для роботи в соціальній сфері. При цьому розглядаються підходи, враховуючи модернізаційні процеси освіти в Україні

Ключові слова: соціальна сфера, менеджмент, фахівці соціальної сфери, модернізація освіти, кадровий потенціал

В статті аналізується підготовка фахівців для роботи в соціальній сфері. При цьому розглядаються підходи, враховуючи модернізаційні процеси в Україні

Ключові слова: Соціальна сфера, менеджмент, фахівці соціальної сфери, модернізація освіти, кадровий потенціал

In article is analyzed preparation of experts for work in social sphere. Approaches are thus considered, considering education modernization processes in Ukraine

Keywords: social sphere, management, experts of social sphere, education modernization, personnel potential

Становлення та розвиток соціальної держави України забезпечується наступними пріоритетами: гарантуванням конституційних прав і свобод людини і громадянина; розвитком громадянського суспільства, його демократичних інститутів; зміцненням політичної і соціальної стабільності в суспільстві; створенням конкурентоспроможної, соціально орієнтованої ринкової економіки та забезпеченням постійно зростаючого рівня життя й добробуту населення; розвитком духовності, моральних засад, інтелектуального потенціалу Українського народу, зміцненням фізичного здоров'я нації, створенням умов для розширеного відтворення населення.

На кожному етапі свого розвитку соціальна держава визначає пріоритети щодо реалізації установлених принципів, виходячи із ступеня

гостроти найважливіших соціально-економічних та політичних проблем; проблемного бачення значних протиріч історичної ситуації, що склалася, вирішення яких буде сприяти переходу суспільства на якісно новий рівень соціально-економічного розвитку, що базується на демократичних принципах та правових нормах.

На сьогоднішній день одним із таких пріоритетів є підготовка фахівців для соціальної сфери. Від того, як підготовлені кадри, який рівень професіоналізму вони мають, залежить ефективність діяльності соціальних закладів та соціальної сфери в цілому.

Як засвідчують наукові напрацювання, ця проблема частково здобула своє вирішення в працях В.П. Андрущенка [1], В.П. Бега [2], М.Ф. Головатого, М.П. Лукашевича [4], О.І. Комарової і Г.І. Войтенко [6] і т.д. Проте це питання залишається недостатньо дослідженим.

Невід'ємною частиною підготовки фахівців соціальної сфери є питання якості надання освітніх послуг [7]. Це те першочергове завдання, яке ставить держава перед освітою, вступаючи до єдиного європейського освітнього простору. Говорячи про інтеграцію української вищої освіти в європейський освітній простір зазначимо, що воно несе за собою, насамперед, впровадження європейських норм і стандартів в освіті [3].

Адже не даремно одним із головних напрямів модернізації освіти сучасного періоду виступає перш за все зміна якості підготовки конкурентоздатних фахівців, які в сучасних умовах є головним критерієм оцінки діяльності навчальних закладів, що включає в себе: 1) подальше підвищення якості освіти; 2) розробку і введення Госту нового покоління; 3) упровадження незалежної оцінки якості освіти; 4) підготовку компетентних, практико-орієнтованих фахівців, що відповідають потребам ринку праці.

Це, в свою чергу, припускає ряд умов.

Перше: вироблення загальних систем контролю, орієнтованих на стандарти вищої освіти, які встановлюють вимоги до рівня підготовки випускників (результати), але не тимчасові і змістовні параметри процесу.

Друге: створення систем незалежного оцінювання, яке може привести до європейських знаків якості для широких наочних областей вищої освіти (контроль якості без національних меж).

Третє: координування підходів до стандартів якості транснаціональної освіти (франчайзинг, офшорні структури; кампуси та їх мережі; приватно-тренінгові компанії; твіннінг; провайдерні університети та агентства; віртуальні університети і т.д.).

Наразі потрібен фахівець із сформованими уявленнями про різноманітність видів перетворювальної діяльності із застосуванням інформаційних і комунікаційних технологій, про наслідки їх впливу на особистість, культуру і науку, природу, економіку і суспільство взагалі. Головною метою навчально-виховного процесу у вищому навчальному закладі стає формування високоосвіченої особистості, підготовленої до життя й активної трудової і природо відповідної, перетворювальної діяльності в умовах сучасного високотехнологічного інформаційного суспільства.

Забезпечення високоякісної освіти на всіх етапах та рівнях має не тільки педагогічний чи науковий контекст, а й соціальний, політичний та управлінський аспекти.

Оцінка якості освіти (система оцінок) в цілому та підготовки фахівців соціальної сфери повинна бути підрозділена на оцінки якості освіти зі сторони, умовно скажемо, зовнішнього середовища - тобто оцінки споживачів освітніх послуг і внутрішні оцінки якості в самій системі освіти.

Десятиріччями розвивалися форми і методи контролю і оцінки з боку педагога, освітньої установи і т.д. А питання - як навчити тих, хто навчається самоконтролю і самооцінці своєї навчальної діяльності залишається відкритим.

Одиницею освітніх систем слід рахувати освітню установу (характеристиками якого є: набір освітніх програм (ОП), пропускна спроможність ОП, їх ціна і якість та ін.). Слід окремо відзначити, що органи управління освітою повинні розглядатися як координуючі і “забезпечуючі”.

З позицій загальної теорії систем, розглядаючи освітні системи як перетворення “вхід-вихід”, одержуємо, що основною є наступна функція: надання освітніх послуг за різними освітніми програмами і рівнями освіти. Характеристики функцій (у тому числі оцінки):

- кількісна (скільки навчили, в т. ч. скільки навчили за потрібними/непотрібними профілями, професіями, спеціальностями;
- скільки не навчили з числа тих, кого можна було навчити);
- якісна (як навчили, в яких умовах навчили).

З погляду зовнішнього середовища, на вході освітні системи - попит на освітні послуги (з боку населення, економіки, суспільства, держави). На виході – попит на випускника освітньої установи з боку особи, суспільства економіки, соціальної сфери, держави. З погляду самої освітньої системи вона здійснює і формує пропозицію освітніх послуг (на своєму вході) і пропозицію випускників (на своєму виході).

Метою освітньої системи є узгодження, задоволення і випереджаюче формування попиту і пропозиції на освітні послуги і випускників.

Деталізуючи компоненти моделі освітньої системи, дістаємо можливість перерахувати предмети оцінки.

Виходячи із вищесказаного, предметами оцінки є:

- 1) На “вході” - попит (узгодження попиту і пропозиції) на освітні послуги.
- 2) На “виході” - попит (узгодження попиту і пропозиції) на випускників.

З погляду перших двох предметів оцінок однієї з основної мети освітньої системи є узгодження задоволення і випереджаюче формування попиту на освітні послуги і випускників в рамках заданих інституційних

обмежень і існуючого ресурсного забезпечення в територіальному, галузевому і рівневому аспектах. Відзначимо що перші дві оцінки є по відношенню до освітньої системи зовнішніми і основними, а інші (перераховані нижче) - внутрішніми (допоміжними).

3) склад освітніх установ мережі (регіональної, територіальної і т.д.) - повнота, оптимальність;

4) структура освітньої системи (в цілому, включаючи органи управління освітою та інфраструктуру) - повнота обхвату населення, відповідність потребам виробництва і т.д.;

5) обмеження діяльності освітніх установ (інституційні і ресурсні (мотиваційні, кадрові, фінансові і т.д.)) - оптимальність;

6) ресурсне забезпечення освітніх систем: мотиваційне, кадрове, науково-методичне, фінансове, матеріально-технічне, нормативно-правове, інформаційне - достатність, оптимальність.

Подібна потокова модель може стати основою для побудови технологій оцінок якості діяльності територіальних освітніх систем.

До регіональних систем оцінки якості освіти слід залучати такі служби, як ресурсні центри, центри зайнятості, центри соціально-психологічних і валеологічних досліджень, інститути проектування особово-орієнтованих педагогічних систем та інші організації.

Орієнтуючись на європейські показники відмітимо формування незалежних, у тому числі суспільних організацій, що здійснюють оцінку якості освіти, визначення їх статусу і повноважень. Європейська практика оцінки якості освіти йде по шляху створення спеціалізованих акредитаційних агентств - суспільних організацій, що займаються розробкою інструментарію і методик оцінки якості, а також провідних, перевірки і підтверджуючих якість освіти. В компетенцію цих агентств входить також відбір і навчання експертів, провідних обстеження, а також періодична публікація матеріалів перевірок, аналіз результатів діяльності проблем і перспектив систем якості у сфері освіти.

Підготовка менеджерів соціальної роботи займає ключову позицію у підвищенні ефективності роботи регіональних центрів соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді, закладів соціального забезпечення, спеціалізованих закладів соціальної сфери, недержавних організацій і т.д. Ефективна організація, управління та контроль у сучасних умовах мінливості та динамічності вимагає від соціального працівника бути обізнаним з теоретичними напрацюваннями, вміло використовувати технології практичного інструментарію, навчання ефективним інноваційним моделям взаємодії з отримувачами послуг (клієнтами) та професійним оточенням. Тому підготовка фахівців-менеджерів соціальної сфери повинно стати складовою частиною підготовки фахівця соціальної сфери із підключенням сюди системи вищої та середньої спеціальної освіти держави.

Що стосується підготовки фахівців соціальної сфери, зазначимо, що менеджерську ланку виконують формалізовані управлінські одиниці в особі директора, його заступників, начальників відділів, керівників спеціалізованих соціальних служб. Але проблема зміни директорського, командного менталітету в соціальній роботі на менеджерський вже є досить актуальною. Спроби перенести без змін досвід зарубіжного менеджменту в практику нашої діяльності не дають позитивних результатів. Існує актуальна потреба його переробки, адаптації та запровадження а урахуванням специфіки національних традицій, менталітету, законодавчої бази соціальної роботи, професійної спрямованості та ін. факторів.

Місія менеджера соціальної сфери вимагає поєднання необхідних професійних знань, навичок управління та соціальної роботи, вміння використовувати накопичений досвід в конкретних умовах, застосовувати теоретичні передбачення, закономірності соціальної роботи до обґрунтування конкретних рішень, дій [4].

Як зазначає в своїй статті В. Бех на виході, як фахівець соціальної сфери менеджер конкурентоспроможний на ринку праці та такий, що

отримав якісну освіту повинен відповідати основоположним принципам, що відносяться до формування кадрової політики, а саме:

- науковість, використання всіх сучасних розробок у цій галузі, які б могли забезпечити економічний та соціальний ефект;
- комплексність, завдяки чому мають бути охоплені всі сфери кадрової діяльності;
- системність, тобто врахування всіх взаємозалежностей та взаємозв'язків окремих складових цієї роботи;
- необхідність врахування як економічного, так і соціального ефекту, як позитивного, так і негативного спрямування того чи іншого заходу на кінцевий результат;
- ефективність: будь-які витрати на заходи в цій галузі повинні повернутись через результат господарської діяльності [2].

Підготовка фахівців соціальної сфери в Інституті соціальної роботи та управління НПУ імені М.П.Драгоманова включає в себе цілеспрямований навчально-виховний процес та систему соціально-виховної роботи.

Систематичне проведення моніторингу думки студентів з питань організації навчально-виховного процесу дасть можливість проаналізувати відношення студентів до навчального процесу. Аналіз результатів останнього моніторингу, що був проведений в Інституті соціальної роботи та управління дав наступні висновки:

89 % опитаних студентів вказують, що навчання в Інституті соціальної роботи та управління їм подобається та наголошують, що знань отриманих під час навчання в Інституті достатньо для подальшої професійної самореалізації. Серед предметів, які формують базу для успішного опанування майбутньою спеціальністю, 93 % опитаних називають предмети циклу професійно-орієнтованої підготовки, зокрема вступ до спеціальності, соціальна педагогіка, соціалізація особистості, технології соціально-педагогічної роботи, психологія, вікова та педагогічна психологія, психодіагностика, історія соціальної роботи, соціальна робота з різними

групами клієнтів, дисципліни спеціалізації (прикладні методики та театральне мистецтво) тощо.

95% опитаних повністю задовольняє забезпечення Інтернетом в Інституті (зокрема відсоток позитивних відповідей збільшився після відкриття Центру електронного навчання).

93 % опитаних студентів вказують на важливість практичної підготовки до майбутньої професійної діяльності та наголошують на ролі різних видів практик (безвідривна, організаційно-виховна, стажерська), підкреслюючи, що практика повністю допомагає закріпити та реалізувати отримані в Інституті знання.

86% студентів Інституту високо оцінюють власні перспективи працевлаштування за обраною спеціальністю, оскільки отримали якісну фахову освіту та вважають обрану спеціальність конкурентоспроможною на ринку праці.

Під час моніторингу студенти мають можливість висловлювати власні думки щодо удосконалення навчально-виховного процесу.

В свою чергу якість підготовки фахівця повинна включати в себе: організацію, управління і контроль навчально-виховного процесу; якість професорсько-викладацького складу; зміст підготовки фахівців та методичне забезпечення; матеріально-технічна база. Виходячи із цього, в Інституті соціальної роботи та управління розроблено напрями роботи щодо якісної підготовки фахівця соціальної сфери, зокрема карту якісного складу студентів, карту якості науково-педагогічної діяльності професорсько-викладацького складу, карту планування, організації, контролю навчального процесу, карту якості матеріально-технічної бази, карту аналізу складових навчально-методичного комплексу.

Поряд з цим не менш важливим є проведення освітніх вимірювань в контексті поліпшення якості освіти студентів Інституту соціальної роботи та управління: аналіз якісного контингенту студентів за результатами сертифікату Українського центру оцінювання якості освіти; проведення

рубіжного модульного контролю (середній бал поточної успішності); проведення ректорських, директорських контрольних робіт (середній бал успішності); аналіз результатів заліково-екзаменаційної сесії; аналіз практичної підготовки фахівців спеціальності «Соціальна педагогіка» та «Соціальна робота»; аналіз результатів ДЕК; аналіз працевлаштування та конкурентоспроможності випускників.

Таким чином, підготовка соціальних працівників, що є на сьогоднішній день актуальною і перспективною повинна відповідати як сучасним запитам, потребам і соціальному замовленню на фахівців для сфери соціальних послуг, так і створювати підґрунтя для підготовки соціальних працівників за міжнародними освітніми стандартами та подальшого розвитку міжнародної співпраці у сферах освіти, науки і соціальної практики.

Література

1. Андрущенко В.П. Соціальна робота: Менеджмент соціальної роботи: Навч. Посіб / В.П. Андрущенко. – К.: ДЦССМ, 2003. – Кн. 7 – 276с.
2. Бех В.П. Кадрова політика як технологія формування та розвитку кадрового потенціалу менеджменту соціальної роботи. Режим доступу <http://www.politik.org.ua/>
3. Болонський процес у фактах і документах (Сорбонна-Болонья-Саламанка-Прага-Берлін) / Упорядники: Степко М.Ф., Болюбаш Я.Я., Шинкарук В.Д., Грубіянюк В.В., Бабин І.І. - Тернопіль: Вид-во ТДПУ ім. В.Гнатюка, 2003-52с.
4. Главацька О.Л. Менеджмент соціальної роботи Курс лекцій / О.Л.Главацька. - Тернопіль, ТДПУ, 2009.- 65 с.
5. Головатий М.Ф., Лукашевич М.П., Дмитренко Г.А. Управлінські аспекти соціальної роботи: курс лекцій / М.Ф.Головатий, М.П. Лукашевич, Г.А.Дмитренко. – К.: МАУП, 2002. – 376с.
6. Комарова Е.И., Войтенко А.И. Менеджмент социальной работы: Учеб. Пособ / Е.И.Комарова, А.И.Войтенко. – М.: ВЛАДОС, 2001. – 288с.
7. Ярошенко А.О. Потенціал та ефективність освітньо-інформаційної політики України [Монографія] / А.О.Ярошенко. – К.: НПУ імені М.П.Драгоманова, 2009. – 256 с.